

Maciej Wdowicki

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży w Bydgoszczy

Kronika z lat 1912–2002

Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży to jedna z organizacji religijno-patriotycznych przy parafiach w Bydgoszczy. KSM powołane zostało przez Konferencję Episkopatu Polski dekretem z 10 października 1990 r. dla zaspokojenia duchowych i społecznych potrzeb młodego pokolenia katolików. W swoich ideowych zadaniach i sposobach działania nowe KSM jest kontynuatorem przedwojennych: Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, działających do 1939 r.

KSMM i KSMŻ były częścią składową Akcji Katolickiej, zrzeszającej ludzi świeckich w celu apostołowania i odpowiedzialności człowieka za dzieło ewangelizacji. Podstawy teologiczne Akcji wyłożył papież Pius X w 1903 r., a ramy organizacyjne nadał Pius XI w 1922 r. W 1928 r. utworzono w Polsce Komisję Episkopatu do spraw AK, której statut, jako jedyny poza Włochami, zatwierdzony został przez papieża. 24 listopada 1930 r. erygowano Naczelny Instytut AK z siedzibą w Poznaniu. Centralnym organem prasowym Instytutu był „Ruch Katolicki” (1931). Powoływanie AK w diecezjach trwało kilka lat. Na Zjeździe Krajowym w 1934 r. utworzono cztery stowarzyszenia wchodzące w skład AK, dwa dla dorosłych oraz dwa młodzieżowe: KSMM i KSMŻ, z siedzibą w Poznaniu. Ich członkami zostali przeważnie byli członkowie organizacji młodzieżowych, działających od 1919 r. na obszarach dawnego zaboru pruskiego i austriackiego. Stowarzyszenia młodzieżowe liczyły około 150 tys. członków zrzeszonych w 20 stowarzyszeniach diecezjalnych. Pierwszy Zlot KSM, z udziałem ok. 100 tys. osób, odbył się w Częstochowie w 1938 r. Wielu jego członków oddało życie w obronie ojczyzny w 1939 r., także bydgoscy księża.

Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży posiadały swoje oddziały w parafiach. Prowadziły działalność w czterech kierunkach: religijnym, kulturalno-oświatowym, charytatywnym i społeczno-patriotycznym. W każdej parafii dekanatu

bydgoskiego utworzono oddziały KSM, posiadające różne nazwy. Ich kierownictwo spoczywało w rękach patrona. Organizacją wyższego szczebla był okręg. W styczniu 1932 r. odbyło się walne zebranie zarządów wszystkich 35 organizacji młodzieżowych Okręgu Bydgoskiego KSM. W mieście działało sześć Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, z liczbą członków 421, oraz 11 Stowarzyszeń Młodych Polek, zrzeszających ok. 900 dziewcząt. Większość druhow i druhen należała do bractw Żywego Różańca i Sodalicji Mariańskiej.

Oddziały miały swoje: nazwy (pokrewne w danym okręgu), godło, sztandar, proporzec i zawołanie, a członkowie nosili jednakowe mundurki. Przykładowo, w parafii farnej w Bydgoszczy działały: KSMM „Brzask” i KSMŻ „Przedświt”. Inicjatorem ich powołania był ks. Józef Jagalski (ur. 1867) – administrator kościoła pw. św. Marcina i św. Mikołaja w latach 1906–1912. „Brzask” był kontynuacją Towarzystwa Młodzieży im. św. Stanisława Kostki, założonego w 1912 r. przez 95 chłopców, a „Przedświt” – Stowarzyszenia Młodych Polek od 1920 r. Obie organizacje skupione były w Akcji Katolickiej, której przewodniczył ks. Jan Zygmunt Baranowski. Tuż przed wojną „Brzask” zrzeszał około 150 członków, a „Przedświt” – 100. Prezesem pierwszej był Zamorowski (1929), drugiej Maria Kobzanka (1935).

Do 1920 r. w Bydgoszczy istniała jedna parafia – farna. Po przybyciu do miasta nad Brdą proboszcza ks. Tadeusza Skarbka Malczewskiego (1873–1929) powołano kolejne jednostki administracji kościelnej. Ks. Malczewski miał doświadczenie w pracy z młodzieżą w poprzedniej parafii w powiecie witkowskim. Tam w 1917 r. powołał do życia Koło Młodzieży Polskiej oraz zorganizował drużynę skautową, której był patronem.

Patronem Okręgu Bydgoskiego KSM był ks. kanonik Józef Schulz (1884–1940) – proboszcz parafii farnej w latach 1932–1939, sekretarz generalny Związku Katolickich Towarzystw Kobiet Pracujących, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1935). Jemu to w 1919 r. arcybiskup Edmund Dalbor powierzył opracowanie statutu Stowarzyszeń Młodzieży Żeńskiej.

Funkcję wicepatrona pełnił bydgoski kupiec Feliks Dolczewski (1904–1980) – aktywny członek Rady Parafialnej przy Farze w latach 1932–1970, założyciel Zrzeszenia Katolików „Caritas”. Do miasta nad Brdą przybył w 1931 r. z parafii św. Marcina w Poznaniu, gdzie miał osiągnięcia w pracy z młodzieżą, pełniąc funkcję prezesa ministrantów i KSMM oraz członka Zarządu Związku Stowarzyszeń Młodzieży. W 1932 r. należał do twórców Akcji Katolickiej w Bydgoszczy i powierzono mu stanowisko jej sekretarza. Część magazynów

swojej posesji przy ul. Przyrzecze 2 oddał na urządzenie świetlicy KSM. Był animatorem budowy stadionu sportowego przy ul. Karpackiej i strzelnicy przy ul. Toruńskiej. Za ogrom pracy na rzecz Kościoła papież Paweł VI nadał Feliksowi Dolczewskiemu order „Bene Merenti” – „Dobrze Zasłużony”.

F. Dolczewski zaprzyjaźnił się z ks. Antonim Świadkiem (1909–1944) – późniejszym błogosławionym – substytutem nowo utworzonej parafii św. Stanisława BM na Siernieczku. Pomagał przy wznoszeniu kościoła i plebanii. Obaj reprezentowali bydgoski okręg na Zlocie Młodzieży Katolickiej w słowackim Ružemberku w 1934 r.

Funkcję patrona Okręgu Bydgoskiego Stowarzyszenia Młodych Polek sprawował ks. Franciszek Hanelt (1894–1971), który w 1928 r. zorganizował I Zlot Okręgowy.

W 1921 r. ks. Jan Konopczyński (1883–1961), późniejszy kanonik, proboszcz parafii Matki Boskiej Nieustającej Pomocy na Szwederowie, założył Stowarzyszenie Młodych Polek „Gwiazda”. Pięć lat później wikariusz tejże parafii ks. Marcei Słupiński powołał Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej „Białe Orłęta”. Chłopcy posiadali własną orkiestrę. Działacz tego oddziału, prezes w latach 1926–1930, Adam Dolata, został prezesem Okręgu Bydgoskiego Stowarzyszenia Młodych Polek i zorganizował III Zlot Okręgowy w 1931 r. „Gwiazda” skupiała wówczas 120 druhen, podzielonych na 8 zastępów, działających m.in. w sekcjach: robótek ręcznych, śpiewu i oświatowej.

Pierwszym administratorem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa na placu Piastowskim (1920) został ks. kanonik Narcyz Putz (1877–1942), późniejszy błogosławiony, którego w 1925 r. abp August Hlond ustanowił patronem Okręgu Poznańskiego Stowarzyszeń Związku Młodych Polek, a od 1934 r. asystentem kościelnym Okręgu KSMŻ na obydwie archidiecezje – gnieźnieńską i poznańską. W parafii działały dwie organizacje młodzieżowe: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży „Naprzód” pw. św. Jacka (od 1920 r.), którego funkcję prezesa przez wiele lat pełnił Klemens Drzewiecki, oraz Stowarzyszenie Młodych Polek „Zorza” pw. św. Zyty (od 1921 r.), którego członkinie zajmowały się głównie udzielaniem pomocy prawnej dziewczętom wyzyskiwanym przez chlebobodawców. Do aktywniejszych działaczek KSMŻ „Zorza” (po 1934 r.) należała Joanna Drzewiecka, późniejsza druga żona Feliksa Dolczewskiego. „Naprzód” było organizatorem najpiękniejszych w mieście uroczystości z okazji święta patrona młodzieży św. Stanisława Kostki w 1938 r.

Jedną z nowych parafii, utworzoną w 1925 r. za ks. dziekana Tadeusza Skarbka Malczewskiego, była parafia Świętej Trójcy, której administratorem

został ks. Leon Płotka (ur. 1902). Po nim probostwo otrzymał ks. Mieczysław Skonieczny (1882–1969), późniejszy prałat Jego Świątobliwości. Jego zasługą było powołanie do życia dwóch oddziałów: Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej „Gwiazda” (1925) oraz Stowarzyszenia Młodych Polek „Promyk” (1927), które m.in. organizowały kolonie dla kilkuset ubogich dzieci z całego miasta. Zasłużoną działaczką „Promyka” była Helena Zblewska. W 1929 r., z okazji Święta Młodzieży ku czci św. Stanisława Kostki, w parafii odbyły się zbiorowe rekolekcje dla chłopców. Po utworzeniu Akcji Katolickiej liczba członków KSMM „Gwiazda” wzrosła do 85 osób, a KSMŻ „Promyk” do 140 (1938). W 1936 r. przy Katolickim Towarzystwie Robotników Polskich powołano Sekcję Młodzieżową, jedyną w diecezji gnieźnieńskiej.

Po I wojnie światowej ludność niemiecka zaczęła opuszczać wioski położone na zachód od Bydgoszczy. Gospodarstwa te nabywali Polacy przybyli z Niemiec, Ameryki i z dawnych Kresów Wschodnich. Część tych rodzin osiedliła się na Czyżkówku, Osowej Górze i w okolicy, czyli na terenach należących do parafii Świętej Trójcy. Z upływem czasu postanowili stworzyć własną wspólnotę parafialną. Do aktywniejszych inicjatorów należały rodziny Jezierskich, Drzewieckich, Słaboszewskich i Zachariaszów. Bardziej znanym działaczem AK Czyżkówka był Józef Zachariasz (1874–1951), którego rodzina przyjechała tu z Niemiec w 1924 r. Zbudowano kaplicę i erygowano nową parafię św. Antoniego Padewskiego, której organizację w latach 1925–1929 powierzono wikariuszowi ks. Karolowi Mazurkiewiczowi. Wówczas to powołano do życia dwa Stowarzyszenia: Młodych Polek „Wiosna” pw. św. Teresy (1927 r. – 80 członkiń, kierowanych przez W. Rosińską) oraz Młodzieży Polskiej „Orzeł” (1929 r. – 100 członków z Szyperskim na czele). Za prezesury J. Królówny „Wiosna” była najaktywniejszym oddziałem okręgu. Jedną z zasług obu oddziałów było gromadzenie funduszy poprzez kwesty.

Także w utworzonej w 1924 r. parafii św. Wincentego à Paulo na Bielawkach założono dwa Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej, do których należało 55 chłopców i 86 dziewcząt (dane z 1933 r.).

W Fordonie już w 1913 r. założone zostało Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej. Miało dwa oddziały: męski i żeński. Patronat nad nimi sprawował ks. Klemens Płotek. W 1926 r. 48 młodych parafian powołało do życia Polskie Katolickie Towarzystwo Młodzieży, które po czterech latach zmieniło nazwę na Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Jego prezesem został Paweł Delik. W 1931 r. dzięki ks. Bolesławowi Piechowskiemu oddział ten zorganizował orkiestrę dętą kierowaną przez Jana Jaruszewskiego oraz chór

„Lutnia”, prowadzony przez Jana Sobieckiego. W fordońskiej parafii działał też chór chłopięcy „Cecylia”, którym dyrygował Franciszek Falkowski. Często urządzano przedstawienia teatralne i koncerty. Do aktywniejszych członków fordońskich KSM-ów po 1934 r. należeli m.in. Zygfryd Szaszorowski i Maria Stefaniak, a patronat sprawował ks. Paweł Redmer (1906–1939).

Wybuch II wojny światowej przerwał działalność Akcji Katolickiej w Polsce. Władze komunistyczne po wojnie zabraniały wszelkiego niezależnego zrzeszania się. Jedynie KSM w archidiecezji poznańskiej i KSMM w diecezji krakowskiej zdołały się zarejestrować. Stało się tak wskutek swoistego niedopatrzenia administracyjnego. Dlatego też w parafiach bydgoskich powoływano do istnienia Żywy Różaniec Młodzieńców oraz Żywy Różaniec Panien jako ruch nieformalny. Jedynie krakowski ŻR Panien miał struktury organizacyjne przedwojennego KSMŻ. Wskutek wzmożonych represji władz państwowych działalność ŻR zawieszono w 1948 r. Dekretem z 22 lutego 1950 r. arcybiskup poznański Walenty Dymek rozwiązał ostatecznie wszystkie stowarzyszenia katolickie. Represje były surowe. Po 1953 r. niektórzy członkowie KSM odsiadali wyroki i byli bici w więzieniach. Kilku zabito.

W Bydgoszczy, w miejsce koła KSM, w 1946 r. przy bydgoskiej Farze zorganizowano 34. Bydgoską Drużynę Harcerską, działającą w ramach struktury harcerstwa polskiego. Zamiast rogatywek druhowie nosili kapelusze i laski, jak skauci Andrzeja Małkowskiego. Funkcję kapelana 80-osobowej drużyny pełnił wikariusz ks. Tadeusz Pomin, a jednym z drużynowych został Tadeusz Dolczewski (1932–2004), syn wspomnianego Franciszka. Pod naciskiem Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego drużyna została rozwiązana w 1948 r.

W moim rodzinnym mieście Kościanie, w grudniu 1945 r. (byłem jeszcze uczniem szkoły podstawowej), przedwojenni druhowie KSM reaktywowali oddziały oraz okręg z własnym statutem, które przetrwały pięć lat. W latach 1950–1952 należałem do tajnego kompletu przy kościele rektorskim Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. św. Stanisława Kostki w Kościanie, które prowadził prefekt szkolny ks. Jan Ksycki. Często w niedzielę po rannej mszy świętej w kaplicy u sióstr udawaliśmy się na wycieczkę pod opieką oddanego duszpasterza i patriotycznie nastawionych wychowawców. Tytuł świętego usunięty został z nazwy szkoły, a obraz przeniesiony z auli szkoły do kościoła.

Mimo delegalizacji stowarzyszeń katolickich, spotkania członków dawnych KSM-ów odbywały się nadal, lecz nieoficjalnie. W ich sercach idea ta przetrwała do 1989 r. Konferencja Episkopatu Polski wydała w 1990 r. dekret powołujący do życia KSM jako organizację ogólnopolską, nadając

jej osobowość prawną kościelną. KSM uzyskało również osobowość prawną cywilną rozporządzeniem ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z 1993 r. Dziś KSM istnieje w prawie wszystkich diecezjach, liczy ok. 20 tys. członków zrzeszonych w ok. 1 000 oddziałach parafialnych i kołach środowiskowych.

Hymn KSM śpiewany jest na melodię „Roty”.

Hej do apelu stańmy wraz

Budować Polskę nową

Ojczyzna wolna wzywa nas

Do pracy ręką głową

Nie wydrze nam jej żaden wróg

Tak nam dopomóż Bóg!

Źródła:

Przemówienie do przedstawicieli KSM 24 kwietnia 1995, [w:] Drogowskazy dla Polaków Jana Pawła II – Komputerowy zbiór wypowiedzi Ojca Świętego skierowanych do rodaków, 1999

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, zespół Akta miasta Fordon, sygnatury:
775 Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży w Fordonie lata 1913–1931
767 Sprawy ogólne lata 1908–1931

Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, zespół Archiwum Kurii Metropolitalnej, sygnatury:

I/215 Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej

I/218 Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej

I/220 Związek Młodzieży Polskiej lata 1928–1939

Archiwum Archidiecezji Gnieźnieńskiej, zespół Archiwum Parafii Farnej w Bydgoszczy, sygnatury:

84/119 Stowarzyszenia w Parafii Farnej

84/128 Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej „Brzask”

84/129 Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej „Przedświt”

„Dziennik Bydgoski” z lat 1919–1939

Relacja Franciszka Dolczewskiego z 1969

Relacja Tadeusza Dolczewskiego z 2003

Relacja Marii Zachariasz z d. Słaboszewska z 1995

Opracowania:

Podręcznik Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży, wyd. GOTÓW, Kraków 1999

C. Kaczmarek, *Podstawy i organizacja Akcji Katolickiej*, Warszawa 1930

K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, wyd. KUL, Lublin 1996.

E. Weron, *Jak zakładać Akcję Katolicką*, Statut, Poznań 1996

J. Kutta, *Kościół Katolicki w Bydgoszczy kalendarium*, Bydgoszcz 1997

Z. Sroka, *Z dziejów parafii i kościoła św. Wincentego à Paulo w Bydgoszczy (1924–1975)*, [w:] „*Nasza Przyszłość*”, Kraków 1980, tom 53

J. Gołębiowski, *Pan jest moim pasterzem*, wyd. parafii Świętej Trójcy, Bydgoszcz 1995

Strony internetowe: biografie błogosławionych męczenników za wiarę i inne

„*Zeszyty Naukowe Archidiecezji Gnieźnieńskiej*” 1991

„*Wiadomości Kościańskie*”, luty i marzec 2000

„*Chrześcijanin w świecie*” 1985

„*Myśl społeczna*” 1972

Z. Wojtczak, *Księża prefekci gimnazjum i liceum w Kościanie w latach 1920–1960*, wyd. SAGL 1995

M. Kulka, *Dzieje parafii farnej w Bydgoszczy w latach 1924–1982*, praca magisterska PIKCh* 1996

D. Grabowska, *Dzieje parafii pw. św. Mikołaja w Bydgoszczy Fordonie w latach 1920–1992*, praca magisterska PIKCh* 1998

W. Gendera, *Dzieje parafii pw. św. Antoniego z Padwy w latach 1933–1989*, praca magisterska PIKCh* 1997

K. Samuła, *Dzieje parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w latach 1924–1988*, praca magisterska PIKCh* 1996

J. Umiński, *Dzieje parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy w latach 1920–1972*, praca magisterska PIKCh* 1995

* PIKCh = Papieski Wydział Teologii w Poznaniu, Prymasowski Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Kard. Stefana Wyszyńskiego w Bydgoszczy

Pieczętka okrągła KSM Okręgu Bydgoszcz (po 1934)

*Feliks Dolczewski i bł. ks. Antoni Świadek – działacze Okręgu Bydgoszcz KSM
na Zlocie Młodzieży w Ružemberku – Słowacja (1934)*

*Feliks Dolczewski z synem Tadeuszem z mundurach KSM
na ul. Mostowej podczas Święta Młodzieży w Bydgoszczy (1936)*